

Điện năng lượng mặt trời nghe có vẻ “hiền” như ánh nắng, nhưng phần cứng thì lại rất thật. Pin không biết né giông, tấm inverter không tự mặc áo mưa, và dây cáp thì vẫn chạy ngang trời đất theo đúng thiết kế. Khi mây đen kéo tới, điều quyết định chuyện “vẫn chạy được hay nằm im thay linh kiện” không phải may mắn, mà là hệ thống bảo vệ chống sét và chống quá áp được làm đúng ngay từ đầu.

Tôi đã gặp vài ca mà chỉ khác nhau vài chi tiết nhỏ, cuối cùng hiệu quả bảo vệ khác hẳn. Có công trình chỉ bị “rụng” một chuỗi nhỏ, có công trình lại cháy cả inverter sau một cú sét rất gần. Những khác biệt đó thường nằm ở đường đi của dòng sét, chất lượng nối đất, khoảng cách cách ly, và việc lắp SPD (thiết bị chống sét lan truyền) có đúng chuẩn, đúng vị trí hay không.

Sét không chỉ là “đánh vào”, nó là bài toán lan truyền

Nói một cách thực tế, sét nguy hiểm theo hai hướng.

Thứ nhất, sét có thể đánh thẳng vào kết cấu (tháp, mái cao, thanh kim loại, cáp đặt lộ). Khi đó, dòng rất lớn, tốc độ dòng tăng nhanh, và năng lượng cục bộ đủ sức phá hủy ngay lập tức.

Thứ hai, ngay cả khi sét không đánh trực tiếp, năng lượng điện từ của cú phóng có thể gây quá áp trên hệ thống thông qua cảm ứng và kết nối giữa các mạch. Với hệ điện năng lượng mặt trời, rủi ro nằm ở chỗ giữa các dây DC, giữa DC và khung kim loại, giữa mạng AC và đường dây truyền thông, đều có thể tạo ra đường “đi vòng” cho xung áp.

Một điểm hay bị hiểu nhầm là “đã có chống sét cho nhà thì đủ”. Chống sét cho công trình là để bảo vệ người và tài sản trước dòng sét lớn. Còn chống quá áp và SPD là để bảo vệ thiết bị trước xung điện áp lan truyền với dạng xung rất nhanh, dù giá trị đỉnh có thể nhỏ hơn dòng sét nhưng vẫn đủ làm hỏng linh kiện bán dẫn.

Vì sao hệ điện năng lượng mặt trời cần bảo vệ theo kiểu riêng

Hệ thống PV có các tầng nguy cơ khác nhau:

- Mạch DC từ chuỗi pin tới inverter thường có điện áp cao (tùy thiết kế, có thể lên tới mức hàng trăm volt). Độ “cứng” của nguồn DC và đặc tính của linh kiện bán dẫn khiến hỏng hóc dễ xảy ra khi có xung áp.
- Inverter và bộ điều khiển đo lường thường nhạy với xung quá áp, đặc biệt là trên cổng nguồn và cổng tín hiệu.

- Khung mái, thanh giằng, máng cáp, và hệ thống nối đất tạo thành mạng điện phân tán. Chỉ cần một điểm nối không đạt, dòng xung có thể tìm đường theo thứ tự khác dự kiến.

Tôi từng xem một sơ đồ đấu nối mà dây DC đi chung máng với dây AC, khoảng cách bị ép sát để “gọn”. Khi chạy có tải bình thường thì không sao, nhưng lúc có xung nhiễu, dòng quá áp có thể chuyển sang mạch khác. Kỹ thuật “đúng bài” không chỉ là có SPD, mà còn là kiểm soát đường đi của xung.

SPD đặt ở đâu mới là câu chuyện sống còn

SPD không phải một món đồ “đặt đại cho có”. Vị trí lắp đặt quyết định SPD có cắt được xung trước khi xung đi sâu vào inverter hay không.

Nguyên tắc thực hành mà tôi luôn bám là: càng gần thiết bị cần bảo vệ, càng tốt; đường dây nối SPD tới hệ thống cần bảo vệ phải ngắn, có tiết diện phù hợp, và tránh vòng lượn.

Trong thực tế hiện trường, “ngắn” là cái bạn đo bằng tay và bằng thước dây. Một SPD đặt trong tủ cách inverter vài mét, dây nối dài ngoằn, chạy vòng qua nhiều khối kim loại, thì khả năng làm việc theo đặc tính xung sẽ giảm rõ rệt. Xung quá áp là hiện tượng tốc độ cao, nó không chờ bạn “đấu nối cho đẹp”.

Ngoài ra, SPD thường cần được bố trí theo nhiều lớp: ở phía DC (cho chuỗi pin), ở phía AC (tại đầu vào inverter hoặc tủ phân phối AC), và đôi khi ở cả mạch tín hiệu (nếu có giám sát, ethernet/RS485, bộ giám sát trung tâm). Tất cả đều nhằm giảm xung trên từng đoạn, không để xung đi “xuyên” qua nhiều thiết bị.

Chọn loại SPD: đúng chuẩn, đúng chế độ, không nhầm vai

SPD có nhiều kiểu (tùy công nghệ) và thông số quan trọng không nên xem nhẹ: mức điện áp kẹp, khả năng chịu dòng xung, tốc độ đáp ứng, và khả năng phối hợp với thiết bị đóng cắt bảo vệ phía trước.

Điểm mà mình thấy nhiều nhất là khách muốn “SPD càng lớn càng tốt”. Nhưng SPD không chỉ là con số chịu xung. Nếu chọn sai mức điện áp hệ, SPD có thể làm việc không đúng dải, hoặc phối hợp kém khiến thiết bị vẫn chịu quá áp vượt ngưỡng.

Một trường hợp khác là phối hợp SPD với aptomat/ cầu chì. SPD cần có cơ chế giới hạn dòng và ngắt khi có sự cố. Nếu không có phối hợp đúng, SPD có thể hư theo kiểu “đã có rồi nhưng không cứu được”. Khi đó, lần sau gặp xung mạnh, bạn sẽ không còn lớp bảo vệ.

Tôi thường khuyên đội thi công làm việc với nhà cung cấp để đối chiếu: điện áp hệ PV (Vdc danh định), điện áp lưới (Vac), sơ đồ nối đất, và vị trí lắp SPD. Nếu dự án có nhiều string, cần xác định có dùng hộp combiner hay tủ DC riêng, vì mỗi cấu hình lại có điểm đấu SPD khác nhau.

Nối đất: nơi “bỏ lái” năng lượng, hoặc nơi năng lượng tìm đường khác

Nếu SPD là hàng rào “chặn xung”, thì nối đất là đường thoát năng lượng có kiểm soát. Sai nối đất thì mọi thứ trở nên rắc rối và khó đoán.

Tôi đã từng thấy một nền nối đất được làm như một vòng theo ý tưởng ban đầu, nhưng kết nối với hệ thống liên kết đẳng thế lại bị “quên” vài điểm. Khi xung xảy ra, những phần kim loại không cùng thế có thể tạo ra chênh áp. Chênh áp đó là thứ có thể nhảy qua khe hở điện môi nhỏ, đánh thủng đầu nối hoặc làm hỏng cảm biến.

Một tư duy đúng là coi nối đất như hệ thống liên kết đẳng thế cho toàn bộ khung kim loại, vỏ thiết bị, máng cáp, và phần chống sét nếu có. Liên kết đẳng thế tốt sẽ giảm chênh áp trong sự kiện nhiễu và sét.

Với công trình mái có cấu trúc kim loại, hãy để ý các mối nối cơ khí: siết lực, bề mặt sạch, sử dụng vật liệu chống ăn mòn. Mối nối “lồng” hoặc “lên gử” theo thời gian sẽ làm điện trở tăng dần, lúc sự kiện xảy ra thì dòng xung đi theo đường dài hơn, phân tán và gây ra phân bố áp không mong muốn.

Cách đi cáp và phân vùng: giảm đường vòng của xung

Bạn có thể hiểu “cách đi cáp” như đường đi của nước lũ. Nếu bạn đào kênh dẫn đúng, nước đi theo kênh. Nếu bạn để nước đổ vào ruộng nhỏ rồi lan bờ, hỏng chỗ nào cũng khó chịu.

Trong hệ PV, việc tách tuyến dây DC và AC, hạn chế đi song song sát nhau không phải là chuyện thẩm mỹ. Nó giúp giảm cảm ứng và nhiễu chéo khi có xung quá áp và sét.

Một số điểm thực hành mà tôi coi là quan trọng:

- Tuyến đi dây DC nên tránh chạy cùng tuyến với dây AC trong cùng máng nếu thiết kế cho phép tách riêng hoặc có khoảng cách hợp lý.
- Nếu buộc phải đi chung, dùng che chắn và có tiếp địa đúng cách cho phần kim loại, đồng thời đảm bảo điểm nối màn chắn theo nguyên tắc kỹ thuật của hệ thống.
- Đường dây nối vào SPD nên có chiều dài ngắn nhất có thể, đi thẳng, hạn chế gấp khúc.

Những lựa chọn này thường bị đánh đổi với tiến độ. Nhưng tôi đã thấy trường hợp “gấp cho kịp” dẫn tới phải mở tủ, thay đổi tuyến đi dây, và cuối cùng chi phí nhân công đội lên. Chủ đầu tư thường chỉ nhìn hóa đơn vật tư, còn công của thợ thì lại hiếm khi được tính đúng lúc.

Chống quá áp trên AC: thứ bạn không được bỏ qua vì “lưới là lưới”

Nhiều đội thi công tập trung mạnh vào DC, vì đó là phần nhìn thấy trực quan trên mái. Nhưng inverter nằm ở phía AC, và các thiết bị bên phía lưới vẫn có thể nhận xung.

Xung quá áp trên AC có thể đến từ nhiều nguồn: sét lan truyền, đóng cắt tải, thao tác vận hành, hoặc lỗi lưới trong điều kiện hiếm nhưng đủ để gây sốc điện áp.

Do đó, SPD phía AC cần được xem như lớp bảo vệ bắt buộc, không phải “tùy chọn”. Việc lắp SPD tại điểm vào phù hợp, phối hợp với thiết bị bảo vệ dòng ngắn mạch, và kiểm tra khả năng chịu dòng xung theo tiêu chuẩn của nhà sản xuất là phần việc không nên cắt giảm.

Đường tín hiệu và giám sát: kênh dễ hỏng mà khó thấy

Nếu hệ của bạn có giám sát từ xa, bộ thu thập dữ liệu, hoặc kết nối ethernet/RS485, hãy coi các đường tín hiệu như “đường nhỏ nhưng dẫn điện mạnh”. Xung quá áp có thể đi theo dây dữ liệu, làm hỏng cổng truyền thông hoặc cảm biến.

Ở nhiều dự án, phần giám sát bị xem nhẹ về bảo vệ, vì sự cố không gây cháy ngay. Nhưng khi mất kết nối giám sát trong vài ngày, bạn không còn dữ liệu để truy vết, và thời gian mất cơ hội chẩn đoán thường quý hơn cả linh kiện.

Một nguyên tắc thực hành là đảm bảo có cơ chế bảo vệ xung cho cổng tín hiệu phù hợp, và phần nối đất cho màn chắn tín hiệu đúng kỹ thuật. Nếu dự án nằm ở vùng có giông nhiều, tôi ưu tiên giải pháp có sẵn trong bộ thiết bị giám sát hoặc được khuyến nghị bởi nhà sản xuất, thay vì tự ráp theo kiểu “màn vào mass cho xong”.

Giông sét đúng bài: các dấu hiệu “đã có sự cố xung” trước khi cháy

Khi xung quá áp xảy ra, không phải lúc nào inverter cũng chết ngay. Nhiều hỏng hóc là dạng suy giảm: linh kiện bị stress, thông số thay đổi nhẹ, và về sau mới biểu hiện.

Một số dấu hiệu tôi thường nhắc đội vận hành để kiểm tra sau những đợt giông mạnh:

- 1) SPD hỏng hoặc báo hiệu tình trạng (tùy model có cờ báo, đèn, hoặc cơ cấu chỉ thị).
- 2) Inverter ghi nhận lỗi liên quan tới quá áp, lỗi cách điện, hoặc bất thường lưới.
- 3) Nhiệt độ cục bộ hoặc mùi khét tại tủ DC, combiner, hoặc hộp đấu nối.
- 4) Dữ liệu giám sát có khoảng thời gian mất kết nối không giải thích được.

Nếu bạn nhận ra sớm và xử lý đúng, đôi khi chỉ thay một SPD hoặc một phần linh kiện rẻ hơn rất nhiều so với thay cả inverter.

Một checklist nhỏ cho lắp đặt điện năng lượng mặt trời (phần bảo vệ)

Dưới đây là vài mục tôi hay rà lại khi nghiệm thu, vì chỉ cần bỏ qua là có rủi ro.

- SPD lắp đúng vị trí theo sơ đồ của thiết kế, đường dây nối SPD ngắn, đi gọn theo tuyến quy định
- Có phối hợp giữa SPD và thiết bị bảo vệ phía trước (aptomat/cầu chì), không bỏ qua phần thông số phối hợp
- Hệ thống nối đất và liên kết đẳng thế hoàn chỉnh, kiểm tra độ chắc cơ khí và chống ăn mòn tại các mối nối
- Tuyến đi dây DC, AC và tín hiệu có tách hợp lý, màn chắn (nếu có) nối đúng kiểu và đúng điểm
- Có kiểm tra tình trạng SPD (cờ báo hoặc cơ cấu chỉ thị) sau các đợt thời tiết xấu, không chờ sự cố lớn mới xử lý

Trade-off: bảo vệ tốt hơn thường tốn thêm, nhưng tốn đúng chỗ sẽ đáng

Có một câu hỏi thực dụng: “Tăng mức bảo vệ thì chi phí tăng bao nhiêu?”. Câu trả lời thật lòng là khó chốt một con số, vì phụ thuộc cấu hình hệ (số string, điện áp DC, khoảng cách từ mái xuống tủ, mức độ tích hợp giám sát, và nền nối đất).

Tuy nhiên, tôi tin vào một nguyên tắc: đầu tư cho vị trí đúng và phối hợp đúng thường ít rủi ro hơn so với tăng “cỡ to” của từng thiết bị. Ví dụ, SPD đặt sai vị trí hoặc nối dây dài ngoằn thì dù thông số chịu xung tốt vẫn có thể giảm hiệu quả bảo vệ.

Ngoài ra, cần nhắc thi công cũng quan trọng. Nếu bạn muốn kéo thêm cáp ngắn để đặt SPD gần hơn, đôi khi lại phải thay đổi bố trí tủ, đổi tuyến máng, và tăng công. Nhưng bù lại, bạn giảm rủi ro và giảm khả năng phải sửa chữa sau này.

Phân biệt nhanh: chống sét công trình và chống quá áp cho thiết bị

Nhiều người coi đây là cùng một thứ, nhưng thực tế chúng khác vai trò. Mình dùng một phép so sánh trực quan để đội dự án dễ đồng thuận:

| Hạng mục | Mục tiêu chính | Tác động khi làm đúng | Nếu làm sai | |---|---|---|---| | chống sét công trình (kim thu, dây thoát, kết cấu) | dẫn dòng sét lớn ra đất, bảo vệ kết cấu và an toàn | giảm khả năng đánh trực tiếp gây hư hại lớn | nguy cơ hỏng cơ khí, nguy hiểm cho người, cháy thiết bị do dòng xung tràn | | chống quá áp, SPD (DC/AC/tín hiệu) | kẹp xung và giới hạn điện áp lan truyền để bảo vệ thiết bị | inverter và linh kiện ít bị stress, giảm hỏng hóc do xung nhanh | thiết bị hư theo dạng ẩn, dễ phát hiện muộn sau giờong |

Tình huống biên: nhà thấp tầng nhưng vùng sét dày

Có người ở vùng giông nhiều vẫn làm nhà thấp tầng, không có vẻ “dễ bị sét đánh”. Nhưng sét không quan tâm kiểu dáng của công trình, nó quan tâm đến đường đi của dòng điện ưu tiên.

Trong trường hợp mái thấp, rủi ro vẫn đến từ:

- sét lan truyền theo mạng điện và theo cấu trúc kim loại
- xung lan theo dây vào tủ AC
- cảm ứng trên vòng dây nhỏ do tuyến cáp bị gợn quá mức và tạo thành mạch kín

Vì vậy, dù mái không cao, bạn vẫn cần SPD và nối đất đúng chuẩn. Đừng để “nhìn chung chung” đánh lừa phán đoán.

Khó khăn thi công thường gặp, cách xử lý không làm hỏng hệ

Một dự án PV không chỉ là lắp pin và inverter. Phần bảo vệ chống sét và chống quá áp nằm ở các mối nối, tuyến cáp, và tủ đấu nối. Những chỗ dễ phát sinh sai sót gồm:

- tủ DC đặt lệch dự định khiến đường dây SPD bị kéo dài

- kỹ thuật nối đất bị rút gọn mũi nối hoặc thiếu điểm liên kết đẳng thế
- máng cáp “tường” chỉ là giá đỡ, nhưng lại trở thành đường dẫn chung nếu không liên kết và cách điện đúng
- thay đổi vật liệu sau thiết kế, ví dụ đổi loại máng, đổi loại cáp, hoặc thêm thiết bị mà không cập nhật sơ đồ bảo vệ

Giải pháp tôi hay dùng là yêu cầu thiết kế và checklist nghiệm thu bám theo bản vẽ thực tế. Khi phát sinh thay đổi vật tư, hãy cập nhật lại thông số phối hợp SPD và sơ đồ nối đất, đừng giữ bản vẽ “cũ kỹ” rồi thi công theo cảm tính.

Vận hành và kiểm tra định kỳ: bảo vệ không phải lắp một lần rồi thôi

Sau khi hệ vận hành, phần bảo vệ vẫn cần được kiểm tra. Lý do không nằm ở việc thiết bị “hư ngay”, mà vì nối đất và mối nối cơ khí là thứ xuống cấp theo thời gian: ăn mòn, lỏng, oxy hóa.

Thực hành mà đội vận hành có thể làm (tùy theo năng lực và điều kiện an toàn) là kiểm tra tình trạng chỉ **hệ thống điện mặt trời** thì SPD nếu model có cờ báo, kiểm tra nhiệt độ và dấu hiệu bất thường trên tủ, và cập nhật sự kiện lỗi trong inverter sau các đợt giông.

Nếu bạn có máy đo điện trở nối đất và điều kiện đo lập, việc đo định kỳ sẽ giúp bạn nhận ra xu hướng tăng điện trở. Đôi khi giá trị thay đổi không lớn một lần, nhưng sau vài mùa mưa có thể chạm ngưỡng khiến khả năng dẫn dòng xung kém đi. Khi đó, bạn có thêm thời gian để xử lý trước khi sự kiện mạnh xảy ra.

Chốt lại theo cách của người đã nhiều lần “đi hiện trường”

Bảo vệ chống sét và chống quá áp cho điện năng lượng mặt trời không phải là một hộp thiết bị gắn vào tủ. Nó là câu chuyện về hệ thống, từ cách bố trí cáp trên mái, cách nối đất và liên kết khung, đến vị trí và phối hợp SPD với thiết bị bảo vệ.

Nếu bạn chỉ làm một phần, thường bạn sẽ gặp rủi ro kiểu “thoạt nhìn vẫn chạy bình thường”. Còn nếu bạn làm đúng theo nguyên tắc vị trí SPD gần thiết bị, đường dây nối ngắn gọn, nối đất và liên kết đẳng thế thật sự chắc, cộng với việc kiểm tra sau những đợt giông, thì hệ PV của bạn sẽ có thêm sức bền.

Điện năng lượng mặt trời là một cuộc chơi dài. Bầu trời sẽ vẫn thả giông xuống từng vùng theo mùa. Điều bạn kiểm soát được là chuẩn bị để khi giông tới, hệ thống không hoảng, không nổ bất ngờ, và không biến “ánh nắng” thành bài học đắt giá.